

SUOMEN PANKKI
FINLANDS BANK
BANK OF FINLAND

Sinikka Salo
Johtokunnan jäsen

Globalisaatio ja kansainvälisten järjestöjen rooli

Alustus Helsingin yliopiston Studia Alumnorum – tilaisuudessa 23.10.2001

Talouspoliittista ja yhteiskunnallistakin keskustelua on viime vuosina käyty pitkälti kahden megatrendin ympärillä: "uuden talouden" ja "globalisaation". Nämä kiistellyt käsitteet liittyvät itse asiassa niin läheisesti toisiinsa, että kumpaakaan ei voi kunnolla ymmärtää erikseen.

Mielenkiintoista on, että silti niihin suhtaudutaan yleensä hyvin eri tavalla. Vielä vähän aikaa sitten uutta taloutta – joka terminä on mielestäni kyllä aika ontuva – pidettiin positiivisena vallankumouksena, joka lupasi vaurauden nopeaa kasvua maailmassa ilman suurempaa inflaatiota tai saastuttavaa "savupiipputeollisuutta", ja joka voi vapauttaa ihmiset todella globaaliin, välittömään vuorovaikutukseen ja vastaanottajan ehdoilla tapahtuvaan tiedonvälitykseen. Nyt yleinen mielenkiinto "uutta taloutta" kohtaan näyttää jostakin syystä laantuneen, vaikka teknologia etenee koko ajan eivätkä sen luomat mahdollisuudet ole hävinneet minnekään.

Globalisaatio puolestaan esiintyy julkisessa keskustelussa usein lähinnä uhkana, joka on myös herättänyt sitä vastustavien aktivistien voimakkaan kansalaisliikkeen. Globalisaatiokritiikki on saanut paljon julkisuutta siitä, että se on yhdistetty suurten kansainvälisten talouskokousten, kuten Kansainvälisen Valuuttarahaston (IMF) ja Maailmankauppajärjestön (WTO) kokousten yhteydessä pidettyihin mielenosoituksiin. Kritiikki kohdistuu mm. globalisaation sosiaaliin ja ympäristövaikutuksiin. Se perustuu myös pelkoon, että globalisaationa tunnetut kehitystrendit johtavat yhtä aikaa köyhyysongelmien kärjistymiseen kehitysmaissa, työpaikkojen tuhoutumiseen teollisuusmaissa ja myös ympäristön kiihtyvään tuhoutumiseen.

Merkittävä osa kritiikistä keskittyy myös siihen, miten globalisaatiokehitys vaikuttaa taloudellisen ja poliittisen vallan suhteeseen maailmassa. Pelätään, että markkinoiden voima on riistäytynyt käsistä ja hallitusten valvonnasta. Ajatellaan, että kun markkinat ovat muuttuneet niin suuriksi, että mikään kansallinen hallitus ei voi niitä ohjailta, ne alkavat vuorostaan ohjailta hallituksia. Tämä johtaa kansallisen suverenisuuden vähenemiseen. Kuitenkin myös koko maailman kohtaloiden uskotaan siirtyvän ihmisiltä markkinavoimille. Pelätään, että syntyy tilanne, ikään kuin avaruusalus Maalla ei olisi kapteenia, joka sitä ohjaisi: "nobody is in charge".

Toisaalta, samalla epäillään myös, että markkinoiden valta, johon globalisaatio samaistetaan, ei olekaan niin anonyymiä ja arvovapaata kuin markkinaoptimistit esittävät. Arvellaan, että valtaa keskittyy yhä enemmän monikansallisille suuryrityksille, jotka nykyään, voimasuhteiden kääntynyt niiden eduksi, muka pystyisivät sanelemaan maailmanlaajuisesti talouspolitiikan sisällön ja taloudellisen kehityksen suunnan.

Toinen yhtä lailla kritisoitu valtakeskittymä ovat kansainväliset taloudelliset järjestöt, varsinkin Kansainvälinen Valuuttarahasto IMF, Maailmankauppajärjestö WTO ja Maailmanpankki. Kriitikot tietävät niiden toimivan globalisaation puolesta, ja pitävät sitä jo määritelmällisesti vääränä politiikkana, tai usein arvelevat näiden järjestöjen ainakin edistävän vääränlaista globalisaatiota ja toimivan epäekologisesti, epädemokraattisesti ja epäoikeudenmukaisesti.

Haluaisin käyttää tämän minulle suodun tilaisuuden pohtimalla sitä, mistä globalisaatiossa oikein on kysymys ja mitä kansainväliset järjestöt sen ympärillä oikeastaan tekevät. Puhun hiukan mm. Kansainvälisestä Valuuttarahastosta ja Maailmankauppajärjestöstäkin, koska ne ovat globalisaatiopolitiikan keskiössä. Näkökulmani on taloudellinen, koska se on ammattini, mutta samalla uskon, että kansainvälistä talouspolitiikkaa ei voi ajatella muuten kuin yhteydessä ihmisten arvoihin ja elämänmuotoon.

”Maailmankylä”, globalisaatio

Tarkemmin ajatellen talouden globalisaatio ei ole erillinen ilmiö, jolla olisi selvästi erottuvia ”omia” vaikutuksia: se on nähtävä laajemmissa yhteyksissä. Kuuluisa mediatutkija Marshall McLuhan keksi jo 60-luvulla termin ”maailmankylä”, joka sittemmin nopeasti banalisoitui yrityskonsulttien ja TV-intellektuellien käsissä niin, että sen käyttö vakavassa keskustelussa tuli vaikeaksi. En kuitenkaan usko, että parempaa käsitettä on vielä keksitty kuvaamaan niitä ilmiöitä, jotka ovat synnyttäneet nykyisen globalisaatiokeskustelun. McLuhan näki maailman muuttuvan ennen kaikkea joukkotiedotusvälineiden merkityksen kasvun takia. Tämän päivän teknologian antamista vielä mullistavammista mahdollisuuksista hänellä ei kuitenkaan voinut olla edes aavistusta: uutta viimeisen kymmenen vuoden kehityksessä on, että yksisuuntaisesta joukkotiedotuksesta on siirrytty interaktiivisuuteen. Internetin ansiosta vertaus ”kylään” kuvaa elektronisen tiedonvälityksen maailmaa nyt paremmin kuin koskaan ennen.

Globalisaatio nähdään usein lähinnä talous- tai markkinavetoisena kehityksenä. Viime aikojen keskusteluhan on koskenut paljolti sitä, millaisia poliittisia, sosiaalisia ja ekologisia seurauksia on sillä, että markkinat ja yritystoiminta yleensäkin yhä helpommin ylittävät kansalliset rajat. Taloudellinen näkökulma on kuitenkin hyvin pinnallinen ja johtaa helposti pettävän yksinkertaisiin johtopäätöksiin siitä, miten globalisaatioilmiöihin pitäisi suhtautua. McLuhanin maailmankylä - käsitteen ansio on juuri siinä, että se nostaa etusijalle tärkeimmät globalisaatiossa vaikuttavat tekijät: teknologian muutoksen ja siitä seuraavan kulttuurimuutoksen.

Maailmankylä -käsitteen näkökulmasta tarkastellen globalisaatio ei selvästikään ole vain taloudellinen ilmiö, vaan sen käyttövoimana on ihmisten elämänpiirin yleinen laajeneminen, jonka teknologia on tehnyt mahdolliseksi. Elämä globalisoituu pohjimmiltaan kahdesta syystä. Ensinnäkin, uuden teknologian ansiosta kulttuurivaikutteet ja markkinatieto leviävät yhä vuolaampina virtoina yhä nopeammin kaikkialle ja saavuttavat yhä suuremman osan maailman ihmisistä. Yhä helpommin löydämme maailmalta asioita joista olemme kiinnostuneita, oli tämä kiinnostus sitten kaupallista, viihteellistä tai kulttuurillista. Juuri ne samat teknologian edistysaskeleet, joiden vuoksi puhutaan ”uudesta taloudesta” ovat globalisoimassa ihmisten elämänpiiriä kokonaisuudessaan. Ja koska teknologinen kehitys on tavallaan peruuttamatonta - kerran keksittyä ei hevin saa keksimättömäksi - myös globalisaatiokehityksen voi odottaa olevan ”yksisuuntaista”.

Teknologian ohella toinen syy globalisaatioon ovat viime vuosina tapahtuneet poliittiset muutokset. Kommunismin ja myös monien oikeistodiktatuurien sortumisen jälkeen hallitukset eivät enää nykyään rajoita ihmisten kansainvälisiä kontakteja läheskään yhtä monessa maassa kuin ennen. Se olisikin nykyaikaisessa teknologisessa ympäristössä yhä vaikeampaa. Poliittiset muutokset, jotka ovat johtaneet demokratian ja kansalaisvapauksien lisääntymiseen maailmassa eivät ilmeisesti ole olleet teknisestä kehityksestä riippumattomia. Näyttää vahvasti siltä, että tekniikan kehitys ei olekaan johtanut ”isonveljen” kontrolloimaan yhteiskuntaan niin kuin George Orwell aikoinaan pelkäsi, vaan päinvastoin: käyttäytymisen ja tiedonvälityksen keskitetty kontrolli on tullut entistä vaikeammaksi. Ihmisten kontaktipiirin avautumisella ja heidän näköalojensa samankaltaistumisella oli osansa myös kommunismin romahdukseen yhteiskuntajärjestelmänä.

Talouden globalisoituminen tavalla tai toisella on välttämätön seuraus maailmankylän syntymisestä ja siihen liittyvästä demokraattisen ja vapaan yhteiskuntamallin leviämisestä. Juuri siksi ajatus, jonka mukaan talouden globalisoituminen olisi jotenkin erotettavissa käynnissä olevasta yleisestä

kulttuurimuutoksesta onkin mieleton. Markkinat muodostuvat siitä, miten nykyajan ihmiset elävät: kuluttavat, työskentelevät, säästävät ja liikkuvat, mitä viihdettä tai kulttuuria he seuraavat, ja niin edelleen. Ihmisten muuttuminen maailmankylän asukkaiksi, ja mikä tärkeintä toivottavasti samalla sen kansalaisiksi, globalisoi heidän taloussuhteensa samalla kun muunkin kanssakäymisensä. Markkinoiden toiminnassa sitten heijastuvat heidän tarpeensa ja osaamisensa, mutta myös heidän moraalinsa.

Globalisaatiokritiikki ja sen kritiikkiä

Tätä taustaa vastaan on oikeastaan hiukan erikoista, että länsimaisiin elämäntapoihin kohdistuva kulttuuri- ja arvokritiikki kohdistuu juuri "globalisaatiota" vastaan. Jos olemme tyytymättömiä siihen, mitä yksilöinä, yhteiskuntana tai ihmiskuntana kulutamme ja mitä tuotamme, miksi tämän tyytymättömyyden pitäisi suuntautua kansainvälisen kaupan ja muun kanssakäymisen laajentumista vastaan?

Yksi kyyninen selitys, toivottavasti epätosi, voisi olla, että kritiikki onkin pohjimmiltaan tekopyhää: taustalla olisi vain rikkaissa yhteiskunnissa syntynyt muutosvastarinta sitä uutta tilannetta kohtaan, jonka kehitysmaiden mukaantulo maailmantalouteen yhä varteenotettavampina kilpailijoina aiheuttaa. Pelättäisiin siis esimerkiksi työpaikkojen menetystä niillä aloilla, joilla kehitysmaiden tuotanto kasvaa, ja yleensäkin yhä suurempia rakennemuutoksia. Jos näin olisi, globalisaatiokritiikki olisi vain uusi, entistä tekopyhempi muoto vaatimuksesta suojata teollisuusmaiden elinkeinoelämää kilpailulta, pysäyttää maailmantalouden rakennemuutos ja näin tuomita kehitysmaat tulevaisuudessakin köyhyyteen ja riippuvuuteen rikkaiden maiden taloudellisesta avusta sen sijaan että ne pystyisivät seisomaan omilla jaloillaan.

Toinen helppo, esitettyä kritiikkiä ylenkatsova selitys voisi olla, että se perustuisi tietämättömyyteen kehitysmaiden tilanteesta: ikään kuin ei olisi huomattu sitä tosiseikkaa, että juuri globalisaatio ja vain se tarjoaa kehitysmaiden väestölle todellisen mahdollisuuden taloudellisesti parempaan tulevaisuuteen, tai ikään kuin ei olisi huomattu, että kehitysmaissa globalisaatio uhkaa lähinnä niiden maiden taloudellisia ja poliittisia eliittejä, ja niitäkin vain siinä määrin kun ne tähän saakka ovat voineet keinotekoisesti hyötyä protektionismista ja eristäytymispolitiikasta. Globalisaation ensiksi tarjolla olevana vaihtoehtona ei ole luonnonmukainen idylli, vaan pysähtyminen, köyhyys ja vaihtoehdottomuus.

En kuitenkaan tahdo uskoa, että kritiikki on selitettävissä vain itsekkyydellä tai tietämättömyydellä. Kyllä keskustelun ja globalisaatiokritiikin taustalla on myös aitoa arvopohjaa. Kritiikkihän vetoaa sellaisiin ihanteisiin kuin köyhyyden vastustaminen, ympäristön vaaliminen ja demokratia, joista ei voi olla eri mieltä. Siinä mielessä se on positiivinen osoitus siitä, kuinka vahva voima moraalisiin periaatteisiin nojaava kansalaismielipide voi olla. Valitettavasti kritiikki näyttää kuitenkin yleensä perustuvan hyvin pinnalliseen näkemykseen globalisaation syistä ja seurauksista. Usein se perustuu myös ilmeisesti täysin virheelliseen kuvaan siitä, mitkä ovat kansainvälisten talouspoliittisten järjestöjen kuten Valuuttarahaston ja <Maailmankauppajärjestön vaikuttimet, kun ne yrittävät kehittää globalisoituvan maailmantalouden vaatimia taloudellisia ja poliittisia rakenteita.

Globalisaatiokritiikillä on mielestäni myönteinen merkitys jos ja kun se johtaa yhä korkeampiin eettisiin vaatimuksiin siinä, mitä ostetaan, mitä tuotetaan ja miten tuotetaan. Pitää huomata, että maailmanlaajuisen kansalaismielipiteen valvova vaikutus monikansallisten yritysten toimintaan on juuri "maailmankylälle" ominainen ja myönteinen poliittinen ilmiö. Juuri monikansallisten yritysten olemassaolo ja niiden pyrkimys ylläpitää yrityskuvaansa ja brandiensa markkina-arvoa tuo kehitysmaissa harjoitettavan tuotannon länsimaisen arvomaailman ja etiikan vaikutuspiiriin. Kritiikillä on myönteinen merkitys myös silloin, kun se saa kansainväliset järjestöt toimimaan aikaisempaa avoimemmin ja osoittamaan, miten niiden tavoitteet ja strategia liittyvät yleisesti hyväksytyihin arvoihin. Vaikka siis katson, että kriittinen kansalaiskeskustelu myös globalisaatiosta on arvokasta, kritiikin varjolla tehtyjä laittomuuksia, huliganismia ja muita lieveilmiöitä ei tietenkään voi missään tapauksessa hyväksyä.

Globalisaatiokritiikki osuu kuitenkin mielestäni kokonaan harhaan, jos se tahtoo rajoittaa maailman avautumista ja raja-aitojen, myös taloudellisten ja kaupallisten raja-aitojen madaltumista. Globalisaatio on paitsi peruuttamatonta, myös perimmältään valtava positiivinen voima. Ongelmat ovat suurimpia juuri niillä ihmisillä ja yhteisöillä, jotka eivät pääse osallisiksi globalisaatiosta ja sen tarjoamista mahdollisuuksista.

On myös muistettava, että sen hallitusten välisille sopimuksille perustuvan kehityksen vaihtoehtona, jota kansainväliset järjestöt rakentavat, ei suinkaan ole jonkun ideaalisen, valistuneen itsevaltiaan johtama harmonia, vaan maailman taloudellinen ja poliittinen pirstoutuminen keskenään kilpaileviin kauppablokkeihin. Tästä seuraisi taloudellisen kehityksen hidastuminen ja kaupan muuttuminen vielä ilmeisemmin maailmantalouden vahvojen osapuolten harjoittaman valtapoliitiikan instrumentiksi. Ja kun otetaan huomioon talouden ja politiikan välinen yhteys, kaupallisesta pirstoutumisesta seuraisi erittäin todennäköisesti myös poliittisen jännityksen kasvu.

Maailma pienenee koko ajan, väistämättä, ja siksi globalisaatiopolitiikka ei minusta voi lähteä kysymyksestä, onko globalisaatio hyvää vai pahaa, vaan on kysyttävä, mitä haasteita se aiheuttaa ja miten näihin haasteisiin on vastattava. Maailmankylä vastaa näihin haasteisiin luomalla globaalien kansalaisyhteiskunnan, joka tulee yhä enemmän globalisoimaan politiikan ja yhteiskuntien arvot. Tässä mielessä Walt Disney ja Amnesty International ovat osa yhtä ja samaa kulttuurin ja arvojen globalisaatiota. Hallitukset puolestaan vastaavat globalisaation haasteisiin luomalla kansainvälisiä normeja ja instituutioita talouden, ympäristön ja turvallisuuden yhteistä hallinnointia varten. Kansallisvaltioiden kyky ja jopa niiden oikeus määrittellä kansalaistensa elämisen ehdot globaaleista arvoista ja järjestelmistä riippumatta eivät pienenevässä maailmassa enää ole itsestään selviä. Poliitiikka ja talouspolitiikka menettävät kansallista luonnettaan.

Kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden toiminta, IMF

Yksi eniten esillä olleista globalisaation haasteista on kansainvälisten pääomamarkkinoiden kehitys, ja kun olen keskuspankki-ihminen, se kiinnostaa minua erityisesti.

Globalisaatiokeskustelussa on kiinnitetty paljon huomiota kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden toimintaan, ja varsinkin siinä esiintyneisiin häiriöihin. Talouselämän eri lohkoistahan juuri rahoitusmarkkinat ovat erityisen pitkälle yleismaailmalliset, koska raha sopii hyvin elektronisen kaupankäynnin kohteeksi. Itse asiassa juuri Kaakkois-Aasian finanssikriisi, joka alkoi Thaimaasta ja Indonesiasta vuonna 1997, varsinaisesti herätti nykyisen laajan mielenkiinnon globalisaatiota kohtaan. Kriisillä oli erittäin vakavia sosiaalisia seurauksia alueella, ja sen poliittiset vaikutukset ovat myös osoittautumassa kauaskantoisiksi. Melkoinen osa globalisaatiokritiikkiä on suuntautunut juuri kansainvälisten pääomanliikkeiden yhteiskunnallisia vaikutuksia vastaan.

Tähän on heti alkuun todettava, että muiden markkinoiden lailla myös rahoitusmarkkinoiden muuttuminen aidosti globaaliseksi on sinänsä myönteinen asia, koska hyvin toimiessaan kansainväliset pääomamarkkinat hyödyttävät sekä pääomaa luovuttavia että sitä vastaanottavia maita, ja sekä työntekijöitä että sijoittajia kuten eläkerahastoja jne. Esimerkiksi kehitysmaat voivat vaurastua käytännössä vain, jos ne saavat teollisuusmaista lisää pääomaa sijoitusten muodossa, ja tämä on ehdottomasti yksi köyhyyden vähentämisen keskeisiä edellytyksiä maailmassa. Väestörakenteeltaan ikääntyvien maiden taas olisi säästettävä tulevaisuuttaan varten, ja tämä luo varoja jotka etsivät sijoituskohteita maailman rahoitusmarkkinoilla.

Jos kansainvälinen rahoitusjärjestelmä toimisi kunnolla, teollisuusmaiden säästämisylijäämää kanavoitaisiin tehokkaasti aiempaa parempien työpaikkojen luomiseksi kehitysmaihin. Ulkomainen pääoma on näiden maiden taloudellisen kehityksen kannalta käytännössä välttämätöntä: yritykset kiihdyttää investointien rahoitusta köyhän maan omin voimin (eli säästämällä enemmän) ovat ristiriidassa köyhyyden vähentämistavoitteen kanssa. Teollisuusmaiden antama kehitysapu tai

Maailmanpankin ja muiden vastaavien kehitysluottolaitosten sijoitukset eivät myöskään realistisesti ajatellen mitenkään riitä ratkaisemaan pääoman niukkuuden ongelmaa kehitysmaissa, vaikka niillä onkin oma tärkeä tehtävänsä, varsinkin kaikkein köyhimmillä ja taloudellisesti toivottomimmilla alueilla.

Käytännössä yhä suuremmat yksityiset pääomasijoitukset kehitysmaihin olisivat välttämättömiä, jotta nämä maat saataisiin vedettyä maailmantalouden marginaalista asemaan, jossa ne pääsevät kunnolla hyötymään globalisaation suomista mahdollisuuksista. Ja erityisen merkittävä kansainvälisten sijoitusten laji ovat monikansallisten yritysten suorat sijoitukset, koska ne siirtävät rahan lisäksi myös teknologiaa ja johtamis- ja markkinointiosaamista kohdemaihin. Suorat sijoituksethan tarkoittavat käytännössä esimerkiksi sijoittajan omistaman teollisuuslaitosten perustamista kohdemaahan.

Kun pääoman suhteellisesta niukkuudesta johtuen sijoitusten tuotto-odotukset kehitysmaissa voivat olla korkeatkin, ainakin milloin poliittiset olot ovat vakaat, pääomaa on niihin ollut ajoittain runsaasti tarjolla. Paino on kuitenkin valitettavasti sanalla ajoittain. Toistuvat rahoituskriisit ovat nimittäin osoittaneet kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden haavoittuvuuden. Tästä johtuva epävakaus on suurelta osin syynä myös siihen kritiikkiin, jota rahoitusmarkkinoiden kansainvälistymistä kohtaan on suunnattu. Epävakaudesta ja haavoittuvuudesta on omat syynsä. Markkinat voivat toimia kunnolla vain oloissa, joissa alla oleva poliittinen järjestelmä on vakaa ja avoin, jossa luotettavaa informaatiota on riittävästi ja tasapuolisesti kaikkien osapuolten käytettävissä, ja jossa eri markkinaosapuolten kuten sijoittajien ja lainanottajien vastuut on tarkasti ja uskottavasti etukäteen määritelty. Markkinoiden epävakautteen löytyy syitä juuri näiden edellytysten puutteesta.

Kun rahoituskriisien syitä on tutkittu, on tultu siihen tulokseen, että yksi markkinoiden toimintaa haitannut tekijä on se, että kehitysmaiden taloutta ja talouspolitiikkaa koskeva ajantasainen tieto on ollut liian niukkaa ja epäluotettavaa, mikä on ollut omiaan herättämään luottamuksen ja epäluottamuksen aaltojen tarpeettoman suuria vaihteluita. Yleisten taloustilastojen lisäksi tämä ongelma koskee raha- ja finanssipolitiikan heikkoa ns. läpinäkyvyyttä yleensä ja menee siten syvälle hallintokäytäntöihin ja eri instituutioiden välisiin suhteisiin. Talouspolitiikassa avoimuus kulkee käsi kädessä sekä demokratian että pitkäjänteisyyden ja ennakoitavuuden – ns. vakausorientaation – kanssa.

Toinen kriisien syy on, että kansainvälistä pääomaa välittävien pankkien ja muiden rahoituslaitosten omat riskinhallintajärjestelmät ja viranomaisten pankkivalvonta eivät ole olleet riittävän korkealla tasolla. Tämäkään ei ole vain tekninen ongelma, koska kehittyneeseen riskien arviointiin kuuluu myös poliittisen vakauden arviointi. Pankkien riskinottoa rajoittavat vakavaraisuus- ja muut määräykset on nyt laajalti tunnustettu liian ylimalkkaisiksi ja kaavamaisiksi.

Kolmanneksi, sijoittajien rooli ongelmien sattuessa on ollut ongelma. Markkinoilla on vallinnut vaarallisella tavalla vääristyneitä kannustimia, kun luottoa myöntäneet pankit ovat kokeneet asemansa niin turvatuksi, että luottoa on myönnetty löyhin perustein. Sijoittajien monilukuisuus on tehnyt velkojen uudelleenjärjestelyn liian vaikeaksi ongelmien sattuessa, koska etukäteen luotuja mekanismeja sijoittajien edustamiseksi näissä tilanteissa ei ole ollut.

Tällä sektorilla keskeinen kansainvälinen foorumi on Kansainvälinen Valuuttarahasto IMF, jonka puitteissa hallitukset ja keskuspankit tekevät yhteistyötä valuutta- ja rahoitusmarkkinoiden vakaan toiminnan edistämiseksi. Perinteisesti Valuuttarahaston työstä suurin osa on ollut ”palokuntatoimintaa”: valuuttakriisiin ajautuneiden maiden tukemista lainoilla, joiden ehtona on ollut sellaisen talouspolitiikan harjoittaminen että kriisistä päästäisiin uudelleen tasapainoon. Menestys tässä on ollut vaihtelevaa, ja Valuuttarahastoa on kritisoitu milloin liiallisesta puuttumisesta maiden sisäisiin asioihin, milloin taas puuttumattomuudesta korruptoituneiden

hallitusten toimintaan. Väliin sitä on kritisoitu liian pidättyvästä tukipolitiikasta, joka horjuttaa vaikeuksiin joutuneita valtioita, väliin taas liiasta leväperäisyydestä, jolla vain lietsotaan yksityisten luotonantajien varomattomuutta jatkossa.

Tällä hetkellä Kansainvälisessä Valuuttarahastossa ja muissa kansainvälisissä järjestöissä ponnistellaan kriisejä ennalta ehkäisevän työn tehostamiseksi, ja ns. uuden kansainvälisen rahoitusarkkitehtuurin luomiseksi. Tällä tahdotaan turvata kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden entistä vakaampi toiminta, ja siten lisätä pääomamarkkinoista riippuvaisten (eli luottoa tai sijoituksia tarvitsevien) maiden aseman turvallisuutta. Kysymyksessä on mittasuhteiltaan valtava, pitkän ajan vaativa ohjelma, joka koostuu monista eri osa-alueista. Siinä puututaan juuri noihin mainitsemiini alueisiin: talouspolitiikan läpinäkyvyyttä ja taloustiedon saatavuutta kehitetään; luodaan kansainvälisiä laatustandardeja rahoitusmarkkinoiden valvonnalle ja perusrakenteelle; ja pyritään lisäämään sijoittajien vastuuta ja koordinaatiomahdollisuuksia ongelmatilanteiden varalta.

Valuuttarahastolla on keskeinen rooli näiden uudistusten kehittämisessä ja myös käytännön toteuttamisen koordinoimisessa ja valvonnassa. Valuuttarahaston perinteinen operatiivinen tehtävä maksutasevaikeuksissa olevien maiden luotottajana on tietenkin sinänsä merkittävä, mutta kun koko arkkitehtuurihankkeen tavoitteena on ehkäistä kriisien syntymistä jo ennakolta, Valuuttarahaston rooli on toivottavasti kehityksessä yhä enemmän konsultoivaksi ja kansainvälisten normien luontia edistäväksi. Sen tehtävät rahoitusarkkitehtuurin vahvistamisprojekteissa ovat kuitenkin luonteeltaan lähinnä asiantuntija- ja valvontatöitä. Kuten globaalien talousjärjestelmien kehitystyössä yleensäkin, ei kansainvälisen rahoitusarkkitehtuurin vahvistamistyössäkään olla siis luomassa maailmanhallitusta, vaan uusien kansainvälisistä normien ja standardien toimeenpano ja hallinnoiminen ovat ensi sijassa kansallisella vastuulla - tosin EU:ssa ja EMU:ssa myös Euroopan yhteisten elinten kuten EKP:n ja komission rooli on merkittävä.

Arkkitehtuurihankkeen käytännön etenemisestä voi ohimennen todeta, että esimerkiksi juuri viime keväänä on Suomessa toteutettu rahoitussektorin kokonaisarviointi rahoitusarkkitehtuuriin kuuluvan ns. FSAP -ohjelman (Financial Sector Assessment Program) mukaisesti, ja arvioinnin pohjalta julkaistaan erityinen ROSC -raportti (Report on Observance of Standards and Codes) siitä, miten Suomi täyttää rahoitusmarkkinoiden toimintaa koskevat kansainväliset standardit ja koodit.

Kansainvälisen kaupan vapauttaminen, WTO

Rahoitusmarkkinoiden parempi toiminta ei kuitenkaan yksin riitä aikaansaamaan kehitysmaiden kannalta riittävää globalisaatiota eli tuotantoresurssien siirtymistä rikkaista maista köyhempiin maihin. Lisäksi tarvitaan myös kauppavirtojen vapauden turvaamista ja laajentamista. Kehitysmaiden on saatava vientituotteistaan parempi hinta ja saatava niille laajemmat markkinat. Jotta köyhistä kehitysmaista tulisi varteenotettavia pääomasijoitusten kohteita, ja jotta ne voisivat aidosti hyötyä ulkomaisista lainoista ja suorista sijoituksista, näiden maiden on myös saatava aikaisempaa enemmän valuuttatuloja. Ilman ulkomaisia tuloja kehitysmaiden saamat pääomasijoitukset kasautuvat vain yhä suuremmaksi velkataakaksi, jota ei lopulta pystytäkään hoitamaan. Rahoitus ei siis ratkaise kehitysongelmia ellei siihen liity myös tavarakaupan vapautuminen ja kasvu. Velkaongelmat ja pääoman puute eivät ole vain rahoitusmarkkinakysymyksiä, vaan ne ovat myös kauppapolitiikkaa.

Jotta köyhimmät maat voisivat paremmin päästä osallisiksi niistä hyödyistä, joita maailmantalouden nopea yhdentyminen tuo, rikkaimpien maiden pitäisi siis avata rohkeasti markkinoitaan näiden maiden tuotteille. Tästä aiheutuisi sopeutumisvaikeuksia pienelle osalle rikkaimpien maiden väestöä, mutta sekä kehitysmaat että teollisuusmaiden väestön valtaosa hyötyisivät, edelliset parempien ansioiden, jälkimmäiset taas edullisten hintojen ja uusien kulutustavaroiden muodossa. Lisäksi kehitysmaiden vaurastuminen loisi uusia markkinoita niille tuotteille, joihin rikkaat teollisuusmaat ovat erikoistuneet.

Toinen kehitysmaiden kannalta keskeinen asia olisi subventioiden vähentäminen teollisuusmaiden vientituotannossa. Nämä subventiot pitävät monien tuotteiden - kuten maataloustuotteiden - maailmanmarkkinahintoja keinotekoisesti matalina ja haittaavat tuotannon kehitystä niissä maissa, joilla ei ole varaa subventoida omaa tuotantoaan. Tukipalkkiot ovatkin kokonaisuutena ottaen kiistatta vahingollisia, ainoana hyötyjinä ne, jotka teollisuusmaissa työskentelevät tukiaisten varassa pyörivillä toimialoilla. WTO on tarmokkaasti ajanut subventioiden vähentämistä, huomauttaen mm. että EU:ssa maataloustukeen käytetty rahamäärä suunnilleen vastaa koko Saharan eteläpuolisen Afrikan yhteenlaskettua bruttokansantuotetta. Näitä taustoja ajatellen on outoa, että WTO:n toimintaa vastaan ovat viime vuosina hyökänneet juuri ne ihmisryhmät, jotka kokevat olevansa kehitysmaiden asialla.

Parin viikon kuluttua alkaa WTO:n neljäs ministerikokous Dohassa, Qatarissa. Tarkoituksena on aloittaa uusi maailmankaupan vapauttamiskierros. Sen kuluessa keskustellaan mm. tullien alennuksista, maataloustuotteiden, tekstiilien ja palvelujen kaupan vapauttamisesta, kuluttajan ja ympäristön suojan yhteydestä kaupan säätelyyn, ja niin edelleen. Tämän neuvottelukierroksen onnistuminen on tärkeää sekä teollisuusmailla että kehitysmailla. Teollisuusmaat tarvitsevat piristysruisketta maailmankaupalle, jonka kasvu on viime aikoina hidastunut. Teollisuusmaat tarvitsevat myös erilaisten tukipalkkioiden koordinoitua vähentämistä, koska tuet tulevat valtioille liian kalliiksi, ja uhkaavat vain lisääntyä. Esimerkkinä tästä ovat lentoliikenteen viimeaikaiset tukipaketit. Eniten voitettavaa on kuitenkin kehitysmailla. YK:n pääsihteeri Kofi Annan on todennut, että tämän neuvottelukierroksen teemana on oltava kehitysmaiden aseman parantaminen.

WTO -kokouksen alla EU on päättänyt niin sanotusta Everything But Arms –aloitteesta, jonka puitteissa 48 köyhimmän maan tuotteet tullaan yksipuolisesti vapauttamaan kaikista tulleista ja tuontirajoituksista, asekauppaa lukuun ottamatta. Tosin sokerin, riisin ja banaanien osalta vapautus tulee toteutumaan asteittain. EU:n toiveena on, että tämä johtaisi yleisemminkin kehitysmaatuonnin vapauttamiseen kaikissa teollisuusmaissa.

Kansainvälisten järjestöjen päätöksentekorakenteista

Yksi kritiikin aihe sekä Valuuttarahastoa ja Maailmanpankkia kohtaan että myös WTO:ta kohtaan on tunnetusti ollut näiden järjestöjen päätöksentekorakenne ja vallan jakautuminen järjestöjen sisällä.

Kummankaan päätöksenteossa ei jäsenmaiden enemmistö saati niiden väestön enemmistö voi päättää asioista. WTO:ssa joudutaan käytännössä etenemään sopimusteitse, kokoamalla sopimuksista sellaisia ”pakettiratkaisuja” joissa kaikki allekirjoittajamaat kokevat voittavansa jotakin. Valuuttarahastossa taas, joka on oikeastaan luottolaitos, äänestetään sijoitetun pääoman mukaan kuten osakeyhtiössä. Se päättää, joka maksaa. Näiden menettelyjen oikeudenmukaisuudesta on varmasti ainakin kahta mielipidettä, mutta itse olen taipuvainen ajattelemaan asioita reaali-politiikan kannalta. Käytännössä ainoa toimiva ratkaisu hallitusten välisessä, loppujen lopuksi vapaaehtoisessa kansainvälisessä yhteistyössä on, että menetellään niin että kaikki tärkeät osapuolet kokevat kannaltaan mielekkääksi osallistua tähän työhön ja toteuttaa aikaansaadut sopimukset. Tämä asettaa tietysti omat reaaliset rajansa sille, miten päätöksiä eri asioissa voidaan tehdä. Parempi kuitenkin näin kuin ilman kansainvälisiä sopimuksia.

Itse asiassa se, että viime vuosikymmenien aikana kansainvälinen yhteisö on päässyt organisoitumisessaan näinkin pitkälle antaa aiheita optimismiin. Se osoittaa myös, että kauppapolitiikka ei ole mikään nollasummapeli, vaan maat ovat löytäneen laajoja asiakokonaisuuksia, joissa niiden edut ovat yhtenevät ja sopimuksia on voitu tehdä. Maailmankauppaa on pystytty merkittävästi vapauttamaan ja taloudellisen kehityksen hedelmiä on kaikista epätasa-arvosta huolimatta saatu myös köyhemmissä maissa. Maailmankauppajärjestön pääsihteeri Mike Moore totesi hiljattain, että taloudellisen kehityksen ja teknologian leviämisen ansiosta lapsikuolleisuus kehitysmaissa on puolittunut vuoden 1960 jälkeen, ja aliravittujen osuus väestöstä on supistunut kolmanneksella. Vaikka monenkeskinen vapaakauppajärjestelmä onkin vain

yksi osa tätä edistystä, se on kuitenkin välttämätön osa.

Lopuksi

Professori Stanley Fischer, IMF:n entinen apulaispääjohtaja ja arvostettu professori, joka myös on työskennellyt Maailmanpankissa, on todennut että globalisaatiota koskevia kansalaisten huolia on kuunneltava ja niihin pyrittävä vastaamaan rakentavasti ja avoimesti, mutta hän on myös painokkaasti kehoittanut puhumaan globalisaation puolesta ja niiden instituutioiden puolesta, jotka pyrkivät edistämään sen parhaita puolia. Totuuden sanomisessa ei pitäisi epäröidä ja tosiasia on että viimeinen puoli vuosisataa on ollut ennennäkemätöntä edistystä maailman historiassa. Enemmän ihmisiä ja suurempi osa maailman väestöstä kuin koskaan on päässyt vaurastumaan ja voi paremmin. Koko maailman tasolla reaalin bruttokansantuote per capita on lähes kolminkertaistunut viimeisen 50 vuoden aikana. Myös kehitysmaat, jotka ovat avanneet taloutensa, ovat hyötynet kauppaa- ja pääomavirtojen kasvusta. Yksi tämän vuoden taloustieteen Nobelpalkinnon saajista Joseph Stiglitz puolestaan korostaa, että jopa Afrikassa, jonka monissa maissa taloudellinen kasvu oli negatiivista 1970- ja 1980-luvuilla, on vihdoinkin alkanut mennä taloudellisessa mielessä paremmin. Yhtenä syynä hän mainitsee mm. kansainvälisten rahoitusjärjestöjen, IMF:n ja Maailmanpankin, entistä paremmat ja räätälöidymmät kehitysstrategiat.

Maailmantilanne, jossa huomio on kohdistunut viimeaikaisiin terrori-iskuihin ja niiden aiheuttamiin vastatoimiin, sekä maailmantalouden ajautumiseen taantumaan asettaa globalisaatiokeskustelun jonkin verran uuteen perspektiiviin. Maailma tuntuu heränneen uuteen tietoisuuteen tiettyjen perusarvojen universaalisuudesta ja siitä, kuinka paljon menetettävää kansainvälisellä yhteisöllä on jos kansainvälinen yhdentyminen kääntyy pirstoutumiseksi ja jos kansojen taloudellinen riippuvuus vaarantuu. Ehkä tämä tietoisuus auttaa näkemään myös globalisaation ja sen perustana olevan kansainvälisen sopimusjärjestelmän merkityksen oikeassa valossa, ja ottamaan harppauksen globalisaation hyvien vaikutusten edistämiseksi.